

El dret civil i l'autogovern valencià

FRANCESC DE P. BLASCO GASCÓ (francisco.blasco-gasco@uv.es)
Universitat de València

1. Dret civil i persona

Encara que el títol de l'article s'expressa en afirmatiu, hauria pogut, però, formular-se també en sentit interrogatiu: ¿el dret civil i l'autogovern valencià?, ¿és el dret civil un element clau de l'autogovern valencià?, o ¿per què el dret civil és clau en l'autogovern valencià? Ens diuen, en aquest sentit, que el dret civil és el dret de la persona; però aquesta afirmació és massa ampla per a ser certa. D'una banda, tot el dret és de la persona —ho va dir fa ja molts segles Hermogenià: «hominum causa omne ius constitutum sit» (Tafaro, 2014)—; de l'altra, el dret civil no és només dret de la persona, sinó també dret privat patrimonial (tres dels quatre llibres del Codi Civil espanyol són de dret patrimonial i la mateixa proporció es troba en el francès, italià, portugués o alemany, per citar els codis de la nostra rogalia).

El que vol dir la primera afirmació, i on resideix l'essència del dret civil, és que és el dret de la persona sense cap altre atribut; és la part de l'ordenament jurídic que regula les relacions jurídiques i les institucions de les persones quan aquestes es presenten sense cap altre adjectiu que determine l'aplicació d'un règim jurídic diferent. Per tant, quan el subjecte de dret es presenta sense cap altra qualificació que el fet de ser subjecte de dret: no com a comerciant o empresari (dret mercantil); no com a treballador (dret del treball); no com a administrat (dret administratiu); no com a delinqüent (dret penal); etc. Per contra, es manifesta com a subjecte de dret o persona, com a propietari, com a part contractual, com a titular de drets reals sobre cosa aliena, com a cònjuge, com a progenitor, com a hereu i fins i tot com a mort o causant d'una successió *mortis causa*.

Des d'aquesta perspectiva, el dret civil, més que el dret de la persona, és el dret del que queda de la persona quan es presenta nua, despullada, sense cap altra roba que justifique l'aplicació d'un conjunt normatiu específic (dret mercantil, dret laboral, etc.). En definitiva, el dret civil regula o s'ocupa de les relacions juridicoprivades en què els subjectes jurídics es manifesten sense altra condició o qualitat: no com a comerciants, no com a treballadors, no com a delinqüents, no com a administrats. Així, com ha assenyalat López López (2012), en el si de les relacions privades és possible distingir entre aquelles relacions que poden ser protagonitzades per qualsevol ciutadà d'aquelles altres relacions que tenen com a normal pressupost que els que la protagonitzen ocupen un especial paper o condició de forma habitual, els quals, precisament per la seua especialitat, demanen un tractament jurídic diferenciat. Per això, el dret civil és el dret privat general, davant dels drets privats especials que regulen relacions entre subjectes que pertanyen a determinades categories socials (com hem dit, comerciants, treballadors, etc.).

Tot plegat, el dret civil és el dret de la persona en relació amb els elements rellevants de la condició de persona com a subjecte de dret, des de l'adquisició de la personalitat o

capacitat jurídica (tant de la persona natural com de la persona jurídica) fins a l'extinció d'aquella (amb la mort de la persona natural o amb l'extinció de la persona jurídica). D'aquesta manera és fàcil d'entendre l'íntim lligam que es produeix històricament entre el dret civil i les normes bàsiques o les institucions més pròximes a les persones i la societat o col·lectiu en els quals viu.

2. Dret civil i nació

Per això el dret civil, malgrat tots els intents que històricament s'han succeït, és la part del dret menys universal o, com es diu a hores d'ara, menys globalitzada: perquè respon a les concepcions més íntimes de les persones i dels pobles; o si es prefereix, de les persones d'un mateix poble. De fet, en la seua accepció etimològica el dret civil és el dret dels ciutadans, del *cives*, i, per tant, també d'una nació o d'un poble en el seu conjunt. El dret mercantil pot ser tan universal com siga el mercat que regula; el dret administratiu pot ser uniforme més enllà de les fronteres polítiques; el dret penal coneix també un àmbit més enllà dels límits de la sobirania estatal, etc. El dret civil, però, és el que identifica un poble. De fet, com diré ara, hi ha hagut una contínua tendència a l'estatalització del dret civil per a fer-lo únic i uniforme en tot el territori de cada Estat, però, si més no en el cas d'Espanya, no s'ha aconseguit. En els Estats plurinacionals el pas d'un dret civil nacional a un dret civil estatal ha estat molt problemàtic, o fins i tot impossible.

En relació amb això, si ens detenim en els moments més importants de l'estatalització del dret civil a Espanya, és a dir, en els decrets d'abolició dels furs dels territoris de la Corona d'Aragó i de la Nova Planta del segle XVIII i en el procés codificador que recorre el nostre àmbit cultural durant tot el segle XIX, es pot verificar l'anterior afirmació. En primer lloc, perquè els drets d'abolició dels furs anul·laren tot el dret públic, totes les institucions públiques que configuraven l'ordre polític dels diferents regnes i territoris, però no el seu dret privat o civil, llevat, com se sap, del cas aragonés —només de manera temporal, durant uns anys— i del valencià —de manera definitiva—. En cap cas el dret privat de Catalunya i de les Illes Balears fou abolit. Per tant, llevat del dret civil valencià, el dret civil que anomenen foral va sobreviure als decrets de Nova Planta (encara que fóra sense possibilitats de renovar-se, en perdre l'òrgan legislatiu propi de la creació del dret).

En segon lloc, la Constitució de 1812 va preveure en l'article 258 la reducció a un codi únic per a tota la monarquia del dret civil, del dret mercantil i del dret penal (codi civil, criminal i de comerç), un projecte que va començar a dur-se a terme a partir del Trienni Liberal, de manera que el primer codi penal va ser de 1822 i després van arribar el de 1848 (de Pacheco), el de 1870, etc.; el primer codi mercantil va ser de 1829, de Pedro Sainz de Andino; la primera llei d'enjudiciament criminal va ser de 1839; la primera llei d'enjudiciament civil va ser de 1855; la llei hipotecària va ser de 1861, etc. ¿Però, i la codificació del dret civil?

El relat és tot un altre, per al dret civil (Tomás y Valiente, 1996: 465-557). En primer lloc, hi hagué un primer projecte de codi civil de l'any 1821 i d'autor valencià amb cognoms italians, Nicolau Maria Garelli i Battifora, catedràtic de dret civil de la Universitat de València, liberal moderat i ministre de Gràcia i Justícia durant el Trienni Liberal i els primers anys de la regent Maria Cristina. El projecte no es va acabar; o millor, va acabar

(com tantes altres coses) amb el mateix Trienni Liberal i l'inici de la dècada ominosa del 1823 al 1833. A continuació, un segon projecte de codi civil va ser obra d'Ayuso, Tapia i Vizmanos sobre els treballs preparatoris d'un altre jurista valencià, d'Oriola, Manuel María Cambronero (que va morir en l'intent). Fou el projecte de 1836, que també va fracassar.

Més tard, el següent intent més important va ser el del projecte de codi civil de 1851, de García Goyena, Bravo Murillo, Sánchez Puy i Luzuriaga. Inspirat en el dret de Castella (*Las Partidas*) i en el codi civil francès de 1804, es va presentar oficialment però no va ser mai aprovat. Entre altres raons, pels mateixos conflictes arrossegats de les guerres carlines —de fet, el mateix García Goyena (1841) volia endarrerir la codificació a un temps i una situació política més estables. Igualment, també trobà l'oposició de l'Església catòlica per qüestions de registre civil i de competència en matèria de separació matrimonial, i dels juristes anomenats foralistes, fonamentalment pels règims econòmics matrimonials, de successió *mortis causa* i lligítima, així com per l'anomenada rabassa morta dels contractes agraris a Catalunya.

Finalment, després de fer, en paraules de Bravo Murillo, un codi civil per parts, excloent-hi les matèries que l'enfrontaven als drets forals, s'aprovà un Codi Civil l'any 1888 i una segona edició corregida i ja definitiva l'any 1889 (setanta-set anys després de la Constitució de 1812), que deixava subsistents «por ahora» els drets forals. En concret, l'article 12 indicava que:

Las disposiciones de este título, en cuanto determinan los efectos de las Leyes y de los estatutos y las reglas generales para su aplicación, son obligatorias en todas las provincias del Reino. También lo serán las disposiciones del título 4º, libro 1º. En lo demás, las provincias y territorios en que subsiste derecho foral, lo conservarán por ahora en toda su integridad, sin que sufra alteración su actual régimen jurídico, escrito o consuetudinario, por la publicación de este Código, que regirá tan sólo como derecho supletorio en defecto del que lo sea en cada una de aquéllas por sus Leyes especiales.

Molt més tard, amb la modificació del títol preliminar introduïda pel Decret 1836/1974, de 31 de maig, l'article 13 deia (i encara ho diu, com si no hi haguera un article 149-1-8 a la Constitució):

1. Las disposiciones de este título preliminar, en cuanto determinan los efectos de las leyes y las reglas generales para su aplicación, así como las del título IV del libro I, con excepción de las normas de este último relativas al régimen económico matrimonial, tendrán aplicación general y directa en toda España.
2. En lo demás, y con pleno respeto a los derechos especiales o forales de las provincias o territorios en que están vigentes, regirá el Código Civil como derecho supletorio, en defecto del que lo sea en cada una de aquellas según sus normas especiales.

En l'interim es va passar per la fase del fracassat sistema dels *apèndixs* (només Aragó en va fer el seu l'any 1925) i per la del sistema de les *compilacions* de drets civils forals que es van anar aprovant des de 1959 fins al 1973. En tot cas, l'aprovació del Codi Civil deixant subsistents aquests altres drets civils forals va suposar, tot plegat, el fracàs de

la codificació i l'estatalització del dret civil espanyol: no hi havia (ni n'hi ha hagut mai) un dret civil per a tot el territori estatal; no hi havia (ni n'hi ha hagut mai) un codi civil únic per a tota la monarquia. Més encara, a hores d'ara l'anomenada «foralitat», entesa com la pluralitat d'ordenaments jurídics civils, és una garantia constitucional, segons l'article 149-1-8 CE, dins del marc de la distribució competencial i dels mateixos principis constitucionals.

3. Dret civil i Estat: la fracassada codificació (estatalització) del dret civil

Com s'ha indicat, en un primer moment es van codificar de seguit el Codi Penal (1822) i el Codi de Comerç (1829) i, en un segon moment, les normes processals penals (1839) i civils (1855). Posteriorment, el fracàs de la codificació civil va portar a una codificació civil que en podem dir «trossejada»: la Llei hipotecària és de 8 de febrer de 1861; la Llei (provisional) del Registre Civil és 17 de juny de 1870; la Llei (també provisional) de matrimoni civil és de 18 de juny de 1870; la Llei d'aigües és de 3 d'agost de 1866 i la segona de 13 de juny de 1879, etc.

¿Per què es va codificar o estatalitzar tot el dret sense cap obstacle excepte el dret civil? La raó només es pot trobar en el fet que el dret civil és un criteri d'identificació d'un poble, d'una nació, perquè regula les relacions privades entre els seus membres. És el dret constituent d'una societat que ha fet les funcions de les constitucions quan no hi havia constitucions o aquestes no regulaven les relacions entre privats. De fet, durant tot el segle XIX i fins a la Constitució de Weimar de 1918 en les constitucions no hi havia normes de dret privat. No es pensava en una constitució que parlara del matrimoni o de la propietat o de l'herència o d'altres drets subjectius. A hores d'ara, en canvi, les constitucions reconeixen drets fonamentals com a drets subjectius: el dret d'associació i de fundació, la propietat privada, el matrimoni, l'herència..., i també la competència en matèria de dret civil en els termes en què ho fa el mateix article 149-1-8 de la Constitució espanyola.

Així les coses, el dret civil ha estat històricament el dipositar de l'ordenació de les relacions personals i de la societat i, com hem dit, es caracteritza per regular les relacions personals i patrimonials en les quals el subjecte apareix sense cap altra qualificació. Per això, la primera institució que apareix i que regula el dret civil (però no l'única ni la més important) és la persona, la personalitat: al món del dret s'entra i s'ix per la porta del dret civil (articles 29, 30 i 32 del Codi Civil espanyol).

4. Dret civil i el tarannà d'un poble

Així les coses, trobem que les institucions més pròximes a les persones i que poden caracteritzar el tarannà d'un poble són regulades pel dret civil, com ara: la llibertat subjectiva (els principis d'autonomia privada i de llibertat contractual); el matrimoni, encara que actualment la competència només es té en el vessant patrimonial dels règims econòmics matrimonials, no en la forma; i l'herència, és a dir, la possibilitat de determinar l'ordre successori tant respecte dels béns com dels subjectes o hereus. En definitiva, la llibertat individual, els contractes, el matrimoni i l'herència, són unes institucions la regulació de les quals deriva o conforma la idiosincràsia d'un poble. En aquest sentit, enfront del

dret castellà que inspira la regulació estatal, el dret valencià tradicional ha estat un dret menys formalista i de més llibertat individual en tota una sèrie de qüestions, com veurem a continuació.

4.1. La transmissió dels béns

Sembla que la transmissió dels béns en la tradició jurídica valenciana no responia a la teoria del títol i el mode (que requereix contracte i *traditio*), sinó a la teoria consensual o acord transmissor, com ara a França o a Itàlia. La transmissió dels béns i la constitució de drets reals sobre cosa aliena és més àgil i ràpida i, per tant, s'afavoreix millor el tràfic juridicoeconòmic, amb un sistema consensual de transmissió i no un altre basat en el títol i el mode.

4.2. Règim econòmic matrimonial

El règim tradicional castellà, assumit en el Codi Civil, és un règim de comunitat: la societat de guanyos. No sé si es pot dir, sense faltar al rigor històric, que el règim econòmic valencià foral era el de separació de béns com l'entendem actualment; però sí que es pot dir, sense faltar a l'esmentat rigor històric, que no era ni ha sigut mai, fins a la derogació dels Furs, un règim de comunitat o de societat. De fet, altres territoris de l'antiga Corona d'Aragó amb un règim econòmic dotal semblant al valencià (com Catalunya i les Illes Balears) van evolucionar cap a un règim econòmic de separació de béns, com el que va regular la nostra Llei 10/2007, de 20 de març, de règim econòmic matrimonial valencià, malauradament declarada inconstitucional per manca de competència legislativa per la STC 82/2016, de 28 d'abril.

4.3. La llibertat de testar

En el dret castellà i, per tant, en el Codi Civil, regeix el sistema de llegítima llarga: dos terços del cabal relict. Per tant, la llibertat de testar d'herència castellana es manifesta només sobre un terç de l'herència. En canvi, en el dret foral valencià el principi bàsic era el de llibertat de testar (o de llegítima formal), com a manifestació de la llibertat dels individus.

4.4. Altres matèries

Actualment apareixen nous problemes, nous reptes la solució dels quals descansa sobre la sensibilitat del col·lectiu, com ara, per exemple:

- a) La problemàtica i el tractament dels menors i els desemparats.
- b) Les formes de determinació de la filiació d'acord no només amb els avanços científics amb les tècniques de reproducció assistida, sinó també amb determinades sensibilitats socials (com els reconeixements de favor o de bon grat, la maternitat subrogada, etc.).
- c) La gestió de les crisis matrimonials, en els seus àmbits personals i patrimonials. També en aquest punt el Tribunal Constitucional va declarar la inconstitucionalitat, amb

la STC de 16 de novembre de 2016, per manca de competència de la Llei valenciana 5/2011, d'1 d'abril, de relacions familiars dels fills i filles els progenitors dels quals no conviuen.

d) El desenvolupament de determinats drets socials reconeguts en la Constitució espanyola, com ara el dret a un habitatge digne, a un medi ambient saludable, etc.

e) El desenvolupament de l'associacionisme, tan arrelat al nostre país.

f) La regulació de noves (i no tan noves) formes de convivència, com ara les unions o parelles estables no matrimonials. També aquesta situació va ser regulada per la Llei valenciana 5/2012, de 15 d'octubre, d'unions de fet formalitzades, i també va ser declarada parcialment inconstitucional per manca de competència per la STC 110/2016 de 9 de juny.

5. Dret civil i manca d'autogovern

Tot aquest seguit de matèries i d'altres més, enteses com els problemes dels valencians d'ací i d'ara, tindrien una resposta més acurada si el legislador fora més a prop. Per a això no cal reclamar els Furs de fa segles, sinó la competència legislativa en matèria de dret civil en el marc de l'article 149-1-8 de la Constitució espanyola i després desenvolupar-la d'acord amb els principis i les sensibilitats del nostre país i del nostre temps. Sembla, però, que el nostre Estat tinga por a la pluralitat i a la diversitat. Amb criteris ambigus i raonaments dubtosos, el Tribunal Constitucional ens ha llevat la competència en matèria de dret civil o, millor dit, com que no ens la pot llevar perquè li l'atribueix una llei orgànica estatal (l'Estatut d'Autonomia, que ningú no ha impugnat), l'ha buidada de contingut. No fa molt, un col·lega d'universitat, ben allunyat de tesis diguem-ne foralistes o autonomistes, publicava un article titulat «¿Por qué Cataluña puede y Valencia no?» (Yzquierdo, 2016). Les úniques respostes possibles s'han de fer en clau política: d'una banda, hi ha una tendència a la recentralització de competències; de l'altra, sembla que, passat el portitxol de Bunyol, el «Tots a una veu» és pura metàfora.

En canvi, no hi ha por a la diversitat tributària ni al desenvolupament normatiu civil més enllà dels límits constitucionals i de la mateixa doctrina del Tribunal Constitucional: la STC 95/17 de 6 de juliol, per exemple, fa derivar la regulació catalana de «la propietat temporal» de l'«emfiteusi i la substitució fideïcomissària», mantenint la constitucionalitat de la Llei del Parlament de Catalunya 19/2015, de 29 de juliol, d'incorporació de la propietat temporal i de la propietat compartida al llibre cinqué del Codi Civil de Catalunya. Ja s'ha dit: ¿per què Catalunya i altres comunitats autònomes poden arribar on hi arriben i el nostre país no? La resposta sembla bastant òbvia.

BIBLIOGRAFIA

- GARCÍA GOYENA, F. (1841): *Febrero o Librería de jueces, abogados y escribanos*, Madrid, I. Boix.
- LÓPEZ LÓPEZ, A. M. (2012): *Fundamentos de Derecho civil*, València, Tirant lo Blanch.
- TAFARO, S. (2014): *Ius hominum causa constitutum. Un derecho a medida del hombre*, Madrid, Dykinson.
- TOMÁS Y VALIENTE, F. (1996): *Manual de historia del derecho español*, Madrid, Tecnos.
- YZQUIERDO, M. (2016): «¿Por qué Cataluña puede y Valencia no?», *El Notario del siglo XXI*, 68.

BIONOTA**Francesc de P. Blasco Gascó**

És doctor en Dret per la Universitat de València i la Universitat di Bologna i és catedràtic de Dret Civil de la Universitat de València des de 2001. Igualment, és director del Màster d'Advocacia UV-ICAV i del Centre d'Estudis del Col·legi d'Advocats de València. És autor de més d'una dotzena de monografies de dret civil i de més d'una trentena d'articles sobre diversos aspectes del dret civil i el dret concursal. Darrerament s'ha especialitzat en la qüestió de la competència legislativa dels valencians en matèria civil, en relació amb la història i el sistema constitucional espanyols.